

B. V. Krishnamurti: *PRICING IN A PLANNED ECONOMY* (University of Bombay Publications, Economics Series, No. 3) London, Oxford University Press, 1949, 139 pp.

У малобројној савременој литератури о теориским проблемима планске привреде, докторска теза индиског економисте Кришнамуртија скреће на себе посебну пажњу покушајем да да теориска решења за нека од фундаменталних питања планске привреде, као што су проблематика цена, и низ корелативних питања која из овог проистичу, као на пример, теорија фирме, инвестиција, акумулације. Полазећи од циљева једне економске политике на линији концепција welfare-a, Кришнамурти покушава да нађе одговарајућа теориска решења за њено спровођење. Притом ово јединствено теориско гледиште, уобичајено кад је реч о разматрању проблема планске привреде, испољава се код Кришнамуртија кроз занимљив и неуобичајен сплет утицаја како у домену економске технике, тако и у домену економске политике. Док у домену методологије и економске технике Кришнамурти користи теориску апаратуру неокласичара и математичара, а пре свега радове Hicks-a, Allen-a, Hotelling-a и Dornit-a, дотле је у неким својим основним претпоставкама анализе, као и у закључцима економске политике, под врло јаким утицајем западних претставника марксистичких праваца и, индиректно, совјетске планске праксе — М. Dobb-a, Ч. Bettelheim-a. Отуда и његова анализа, често врло апстрактна и формалистичка у теориским формулацијама, изражена математичким симболима и диференцијалним једначинама, у решењима је, напротив, знатно реалнија, и њени закључци економске политике у многама су на линији централизоване планске привреде совјетског типа. У том погледу он претставља знатан корак напред од формалногичких решења на бази рационалне економије, каква сусрећемо код неких других аутора који су о проблемима планске привреде писали, нарочито из редова либерално-социјалистичке школе (Lange, Lerner, на пример).

Каква је Кришнамуртијева теориско-аналитичка апаратура при разматрању општих проблема планских привреда и какви су његови, битни, закључци и решења?

Што се тиче првог питања, као што је напоменуто, Кришнамурти се служи теориским језиком логичко-рационалистичке анализе обучене у математичку форму. „Планска економија“ је само логичко-методолошки оквир анализе, теориски модел у коме се модерни услови производње могу најефикасније анализирати, те имамо посла само са општим економским законитостима. Институционалистички и специфични друштвено-историски привредни облици су апстраховани. Они ће претстављати посебну планску проблематику у смислу отступања од опште планске шеме, а тиме она добија значење уколико се докаже да је применљива на студије стварних савремених економских проблема. Ту се Кришнамурти показује недвосмисленим претставником модерне, формалистичке, „чисте“ економске анализе која конституише „општу“ економску теорију, те заједно са њеним методолошким баластом вуче и све његове слабости. Отуда је он принуђен, иако присталица welfare-a по циљевима економске политике, да се огради и апстрахује од свих нормативистичких претпоставки ове доктрине, изузев једне: једнаке могућности за све индивидуе у економском деловању. Стварно, ова се у конкретним анализама своди на једнаке могућности при датом избору потрошње и у контрадикцији је, према другим претпоставкама, са основним постулатима welfare-доктрине, изразито индивидуалистичке у основном карактеру и обиму акумулације, односно репродукције, која је код Кришнамуртија изразито друштвено одређена: обим акумулације одређује плански орган. Најзад, Криш-

намурти уводи као претпоставке анализе извесне елементе централизованог планирања које по структури механизма планирања потсећају на совјетски тип, а по методологији глобалних показатеља на Кејнзову школу: плански орган одређује обим штедње, односно акумулације, која се изједначаје са нивоом инвестиција, уз претпоставке да појединци у датом периоду утроше све своје дохотке. Новчане варијације које би могле изазвати поремећаје у ову једначину равнотеже на нивоу $ex\ ante$ штетња једнака инвестицијама — апстрахују се концепцијом неутралног новца, чија је параметарска функција такође прихваћена из планске шеме O. Lange-a. Негде имплицитно, негде експлицитно прихваћене су и претпоставке на којима се заснива анализа потпуне конкуренције. Тако опремљен, Кришнамурти је онда прешао на анализу цена и инвестиционе политике у условима овако конципиране планске методологије.

Кришнамурти је у теорији цена планске привреде имао пред собом применом различитих техника разрађен модел који се заснивао на потпуној копији шеме конкурентне привреде чистог облика. Било да је разрађен математичком анализом параметарских функција цена, било да је разрађен маргиналистичком анализом граничног трошка, идеја се састојала у томе да се у планској привреди тржишне цене треба да изједначе са граничним трошковима предузећа, а просечне цене предузећа (цене дугог периода) треба да одговарају минимуму просечних трошкова. Ова теориска концепција економске равнотеже кратког и дугог периода, заснована на условима потпуне конкуренције свих фактора производње, требало је да у условима планске привреде добије карактер економске политике, тј. свесно разрађеног циља. Иако заснована на економским претпоставкама које уопште не одговарају савременим условима привредног развика, она се као теориска решење одржавала и одржава и данас код већине претставника либералног социјализма и децентрализованих планских структура и шема — углавном због идеје конкуренције којем се придавало и значење економске и политичке слободе.

Више везан за стварност развика, Кришнамурти је углавном одбацио овакве концепције. Везане за атомистичку структуру привреде релативно покретних производних фактора, каква је преовлађивала у току XIX века и чији теориски израз концепције слободне конкуренције и претстављају, — ове концепције су неприменљиве за привреду све вишег органског састава капитала, пораста продуктивности и пада граничних трошкова производње, у којој све више преовлађују фиксни фактори који су по својој природи недељиве, непроносиве величине. Ови фактори се појављују као агрегати (*indivisible slump*) и не одговарају ниједној теориској претпоставци цена слободне конкуренције. Не одговарајући теориски, цена дугог периода слободне конкуренције садржи имплицитно и један приватнокапиталистички критеријум који може да буде озбиљна сметња у инвестиционој политици планске привреде. Специјална ознака потпуне конкуренције, истиче Кришнамурти (стр. 72), јесте да истиче потпуни идентитет између критеријума максималне друштвене користи и критеријума успешне приватне производње. Он се огледа у томе што се једнакост цене дугог периода и минимума просечних трошкова предузећа изједначаје са максимумом друштвеног благостања. Тиме се, уствари, под друштвеном максималном добити скрива принцип пословања приватних произвођача који послујући на принципу максимума профита, овај постижу тек уз услов минималних просечних трошкова предузећа.

Отуда Кришнамурти прихвата солуцију да се у планској привреди политика цена кратког периода има заснивати на граничним

трошковима производње, али потпуно одбацује солуцију да се политика цена дугог периода има одређивати на принципу минимума просечних трошкова предузећа. Тиме он уједно долази и до проблема теориских основа инвестиционе политике која је нужно повезана са проблемом структуре цена дугог периода и принципа на којима се она заснива.

Шта нам Кришнамурги нуди у замену место принципа про-сечног трошка производње за цену дугог периода?

Он нам нуди принцип нето добити друштва (net advantage). Ова нето добит изражава разлику између укупне користи друштва од производње дате врсте производа и укупних друштвених трошкова притом. Примена овог принципа посебно се одражава на фиксне факторе производње. Она значи уствари одустајање од маргиналистичке технике обрачунавања цена фактора који улазе у производњу, тј. структуру цене производње (input criterion) и која се састоји у јединству цене фактора и вредности граничног производа. Јер примена овог принципа ни теориски ни практично није одржива на фиксне факторе. Примена једне производне јединице, напр. веће машине у неком погону, неће имати за последицу само мали диференцијални прираст производње, у ком случају би, сходно маргиналистичкој техници инфинитезималног прорачуна, могли изједначити вредност прираштаја и тржишну цену. Отуда и укупни добитак за друштво као целину (total gross benefit) не може бити адекватно изражен у тржишној цени коју би потрошачи били спремни да плате „за последњу јединицу производње помножену са бројем јединица производа“. Другим речима, трошкови производње изражени у тржишној цени — уколико се тиче фиксних фактора — не могу бити критеријум за формирање нових инвестиција (тј. фиксних фактора производње), јер се не могу учинити зависним од тога у којој мери су потрошачи непосредно спремни да плате њихове трошкове, нити се могу заснивати на принципу „профита“ или „губитака“. Водећи социјални критеријум за трошкове ове врсте биће само да ли крива укупне тражње за производње нових инвестиција је „изнад“ или „испод“ криве могуће тражње других, непроизведених добара, чија је евентуална производња онемогућена већ ангажованим факторима производње у постојећим инвестицијама. То је утилитаристичком симболиком изражена разлика између интензитета датих потреба — изражених у ефективној тражњи — и интензитета потенцијалних потреба, изражених у имгинарној новчаној тражњи потрошача. Или математичким језиком изражена разлика између интеграла укупне суме потрошачке добити (total benefit) изражене као збир функција појединачне тражње и интеграла укупних трошкова производње, дефинисане као збир функција граничних трошкова појединачних фактора производње.

Преведено на мање апстрактан језик политике цена и инвестиција у планској привреди, ствар би се могла свести на следеће конкретније односе. Са гледишта производних јединица (фирми) економска калкулација цена садржавала би само такозване оперативне трошкове производње (operating cost), тј. трошкове за примену и одржавање фиксног капитала (fixed equipment), и њена би главна ставка била трошкови за радну снагу. Ова јединствена цена планске привреде формирала би се аналогно тржишној цени кратког периода у условима потпуне конкуренције, тј. цена би била једнака граничном трошку производње. Услед пораста фиксних елемената производње (пораста органског састава капитала) та би цена упоредо са све мањим релативним учешћем оперативних трошкова била све мања, а и већ сада код низа јавних услуга практично сведена на нулу (путеви, хидроцентралне, телефон, електрична

енергија, итд.). Сви остали елементи цене, трошкови производње (амортизација, камате, рентали, итд.) не би улазили у структуру тржишне цене, већ би се непосредно надокнађивали из јавног буџета. Потрошачи их дакле не плаћају кроз цену производа већ примарном расподелом новоствореног вишка рада која се врши од стране планског органа на бази *ex ante* одређене стопе инвестиција једнаке по вредности обиму штедњи, такође *ex ante* одређене. Једина корекција овако одређене цене је рентална стопа која се додаје на граничне трошкове у случајевима где тражња премаша понуду а ова се из било којег разлога — временски фактор, природна реткост фактора производње, недостатак инвестиционих средстава, привремена нерентабилност инвестиција са друштвене тачке гледишта, итд. не може да нивелира те се овом ренталном стопом доводе у равнотежу понуда и тражња. Ова рента је додајни доходак за јавни буџет и може бити употребљен за покривање трошкова инвестиција додајне понуде. На тај начин је систем цена планске привреде изванредно упрошћен, а политика инвестиција и привредне експанзије ослобођена индивидуалистичких и приватнокапиталистичких профитних критеријума који је у тој експанзији спречавају. С друге стране, *ex ante* систем расподеле националног дохотка на фонд потрошње и производње даје планској привреди потребну сигурност и кохерентност коју индивидуалистичка економија, недовољно упозната са нивоом штедње и инвестиција у целини, не може да пружи.

На нивоу апстракције на којој се креће, Кришнамуртијева анализа несумњиво претставља једно целовито решење. Ипак, она и на том нивоу садржи неколико теориско-методолошких слабости, које њену практичну вредност чине далеко неизвеснијом. Остаје фундаментална слабост да нам се не даје економски критеријум за основну расподелу фондова инвестиција и потрошње, ни по обиму, ни по квалитету. Те зато, са чисто економске тачке гледишта, Кришнамуртијев плански систем је арбитраран. Али су и његови аналитички инструменти, уколико треба да послуже примени у пракси, тешко одрживи. Кришнамуртијеви интегрални прорачуни друштвене корисности инвестиција засновани су на имплицитној претпоставци да су хетерогени елементи трошкова производње (понуде) и корисности потрошње (*consumer surplus*) квантитативно упоредиви и квантитативно самерљиви, што је свакако главна слабост *welfare*-школе засноване на субјективној теорији вредности. Математичке функције корисности и срдинална концепција вредности и поред све елеганције симболички сажетог израза, дају чисто формална решења. Међутим, Кришнамуртијев систем садржи и једну врло озбиљну методолошку противречност. Док у почетку анализе полази од понашања индивидуалног потрошача и из његових поступака индуцира опште законе друштвеног благостања, овај наизглед општи закон кретања стварно је подређен величини дохотка индивидуалне потрошње који одређује плански орган. Општа слабост модерне економске анализе, да не узима у обзир проблеме расподеле дохотка испољило се и у овој анализи.

Но, узимајући у обзир само концепцију шеме планске привреде и апстракујући је од аналитичких инструмената и теориских премиса, треба указати на њену зачуђујућу сличност са централистичком планском привредом совјетског типа. Она показују већу дозу реалности аутора од низа теоретичара који су писали о овом проблему. Упоредо са одбацивањем шеме потпуне конкуренције као основе планске методологије, то нам се чини као најзначајнија предност овог дела у односу на друге радове грађанских теоретичара о планској привреди.

Иван Максимовић